

გაზეთი „დროება“ და აჭარა
Newspaper “Droeba” and Ajara

ოთარ გოგოლიშვილი

სსიპ აჭარის მუზეუმი, ხარიტონ ახვლედიანის მუზეუმის მმართველი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

Otar Gogolishvili

LEPL Ajara museum, Head of Khariton Akhvlediani Museum,

PhD in history, profesor

DOI: <https://doi.org/10.52340/gmg2023.01.01>

აბსტრაქტი: რუსეთ-თურქეთის ომის 1877-1878 წ.წ. პირველსავე დღეებში, ათასობით ქართველი მოხალისე ჩაეწერა მოქმედ არმიაში, შეიქმნა ქართული რაზმები, რომლებიც მოწინავე პოზიციებზე იბრძოდნენ და საკუთარი სისხლის ფასად ართმევდნენ მომხდურებს საუკუნეების განმავლობაში მიტაცებულ ქართულ მიწებს. გაზეთ „დროებაში“ მკაფიოდაა გადმოცემული აჭარის მოსახლეობის სულისკვეთება ამ ომში ჩაბმისას, რადგანაც ეს იყო ერთადერთი გზა დედასამშობლოსთან დაბრუნებისა. ნიშანდობლივია, რომ ომის დაწყებისთანავე ასობით ადგილობრივი მცხოვრები გამათავისუფლებელთა მხარეზე დადგა. მთელი ომის პერიოდში „დროებაში“ დიდი მუშაობა გასწია აჭარელთა გასამხნეველად, ოსმალთა მიერ გავრცელებული პროვოკაციული ხმების საწინააღმდეგოდ ამცნობდა მოსახლეობას, რომ დადგა დრო შევიწროვებული და შეურაცხყოფილი ხალხის დაცვის და ოკუპანტების დათრგუნვა-განადგურების.

საკვანძო სიტყვები: რუსეთ-თურქეთის ომი, ქართული რაზმები, ქართული მიწები, აჭარის მოსახლეობა, დედასამშობლოსთან დაბრუნება

Abstract: the very beginning of the Russo-Turkish War 1877-1878, Georgian volunteers enrolled in the active army, and Georgian detachments were created, which were fighting in advanced positions and retaking Georgian lands seized by enemies centuries ago. The newspaper «Dro» clearly expressed the spirit of the people of Adjara when they got involved in this war because it was the only way to return to their motherland. It is significant that at the beginning of the war, hundreds of residents took the side of the liberators. During the entire war period, the newspaper «Droeba» did a great job to encourage the Adjarians, against the provocative voices spread by the Ottomans, it informed the population that the time had come to protect the oppressed and insulted people, suppress and destroy

the occupiers.

Key words: Russo-Turkish war, Georgian detachments, Georgian lands, population of Adjara, Returning to motherland

„დროება“ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის უაღრესად სოლიდური და პოპულარული გაზეთია. მისი გამოცემა ილია ჭავჭავაძის ინიციატივითა და უშუალო თანადგომით დაიწყო ცნობილმა მწერალმა და საზოგადო მოღვაწემ გიორგი წერეთელმა. ეს პროგრესული გაზეთი, რომელმაც სახელოვნად განაგრძო „საქართველოს მოამბის“ საუკეთესო ტრადიციები, პოლიტიკური და ლიტერატურული მიმართულებისა იყო, მაგრამ არ დარჩენილა იმ დროის საქართველოს არცერთი მეტად თუმცირედ მნიშვნელოვანი მოვლენა, თავისი ავტორიტეტული სიტყვა რომ არ ეთქვა. ასე იქცა „დროება“ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის შტაბად და უდიდესი როლი შეასრულა ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების განვითარებაში გამოცემის პირველივე წლებიდან „დროებამ“ დიდი ყურადღება დაუთმო აჭარის ყოფასა და ცხოვრებას, ქართული საზოგადოების გულისყური მიაპყრო „ზედისაგან მივიწყებული ძმებისადმი“ – აჭარლებისადმი.

დიახ, გაზეთი „დროება“ გახლდათ ის პერიოდული პრესა, რომელშიც სისტემატიურად იხილებოდა აჭარის რეგიონში მიმდინარე მოვლენები. სხვადასხვა პუბლიცისტთა ნააზრევზე დაყრდნობით გაზეტში აღწერილია ადგილობრივთა ყოფა-ცხოვრება, ადათ-წესები, განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობის თავისებურებები. მართლაც საინტერესოდ გვესახება პერიოდული ორგანოს როლი და დანიშნულება აღნიშნული პრობლემების გასაცნობად. ეროვნულ-განმანთავისუფლებელ მოძრაობის ფლაგმანად ქცეულ გაზეთ „დროებას“ მრავალი მკითხველი ჰყავდა, გამომდინარე იქიდან, რომ გაზეთში უტყუარად აირეკლებოდა მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის აჭარის სინამდვილე. გაზეთის ფურცლებზე ჩვენ ვეცნობოდით, როგორც საზოგადოებისთვის ცნობილ პუბლიცისტთა ნააზრევს, აგრეთვე ადგილობრივთა შეხედულებებსაც, რომელიც კიდევ უფრო ნათლად გვიხატავდა აღნიშნულ გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე უამრავი გულისწუხილი აღიბეჭდა, როგორც ცნობილი საზოგადო მოღვაწეების მხრიდან, აგრეთვე იმ ხალხის მხრიდანაც, რომლებიც ცდილობდნენ სიტყვის ძალით შებრძოლებოდნენ მტერს, თავიანთი ბრძოლისუნარიანობა და შეუპოვრობა ეჩვენებინათ. მოძიებული პუბლიცისტური წერილების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ერთიანი ქართული სახელმწიფოს მშენებლობის და ბედის უკუდმართობით დედასამშობლოს მოწყვეტილი ხალხის ერთიან ქართულ სივრცეში დაბრუნების საქმეში გაზეთმა დიდი წვლილი შეიტანა. „თქვენ შესაძლებელია არ იცოდეთ, რომ ოსმალოს საქართველოს თქვენზე აქვს სასოება და ცისქვეშეთში არავის შესცქერის თავის

იმედათ! გახსოვდეთ, თქვენი ძმები, შვილო!” – ასე მიმართავდა “დროება” თავის მკითხველებს და მოწინავე ახალგაზრდებს ურჩევდა, წასულიყვნენ ოსმალთა საქართველოში, შეეკრიბათ ძველებური სიმღერები. ლექსები, ისტორიული მასალები, გაეცნოთ ხალხი.

„ჩვენის გაზეთის რედაქცია დიდის მადლობით მიიღებს, რა მცირეც არის ცნობას, რომელიც იმ ჩვენს მოძმეებს შეეხება და დიდი სიამოვნებით დაბეჭდავს “დროებაში.” – სთხოვდა გაზეთი მკითხველებს **[საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი (შემოკლებით სცსია), ფ. 12, აღწ. 234, საქ. 598. ფურც. 75]**.

და, მართლაც, 1870 წლიდან მოყოლებული, გაზეთის ფურცლებზე სულ უფრო მატულობს წერილები, რომლებიც სრულყოფილად ასახავს აჭარის, ამ ძირძველი ქართული მხარის, ისტორიას, მის მკვიდრთა ცხოვრებას, ზნე-ჩვეულებებს. ამით “დროება” ორ მიზანს ისახავდა: ჯერ ერთი, ცდილობდა, გაეზარდა ქართველი საზოგადოებრიობის დაინტერესება აჭარისადმი და, მეორეც, ეროვნული თვითშეგნება გაეღვიძებინა მაჰმადიან მოძმეებში, მით უმეტეს, რომ რუსეთი ოსმალეთის წინააღმდეგ ახალი ომისათვის ემზადებოდა, რასაც შეიძლება სამუსლიმანო საქართველოს გათავისუფლება მოჰყოლოდა.

ომის წინა პერიოდში, როგორც “დროება” გვამცნობს, ნათლად გამოიკვეთა აჭარის მკვიდრთა სწრაფვა საქართველოსთან შეერთებისათვის, რაც ოსმალთა წინააღმდეგ არაერთმა აჯანყებამაც დაადასტურა.

ამ მოძრაობამ დიდი აღტაცება გამოიწვია საქართველოში და გაზეთი „დროებაც“ მხარში ამოუდგა თანამოძმეებს. „ჩვენი ვალია, - წერდა სერგეი მესხი, - დავეხმაროთ თანამოძმეებს, დავეხმაროთ როგორც სლავიანები და, განსაკუთრებით რუსები, ეხმარებიან აჯანყებულ ჰერცოგოვინელებს.” იმ დროისათვის “დროების” რამდენიმე ნომერი მოდიოდა აჭარაში და გამარჯვების რწმენას ნერგავდა მოსახლეობაში. ამიტომაც იყო, რომ ოსმალთა მთავრობამ აკრძალა “დროებისა” და ქართული წიგნების აჭარაში შემოტანა **[სცსია, ფ. 12, აღწ. 234, საქ. 598. ფურც. 89-91]**.

1877 წლის აპრილში, რუსეთ-თურქეთის ომის პირველსავე დღეებში, ათასობით ქართველი მოხალისე ჩაეწერა მოქმედ არმიაში, შეიქმნა ქართული რაზმები, რომლებიც მოწინავე პოზიციებზე იბრძოდნენ და საკუთარი სისხლის ფასად ართმევდნენ მომხვედურებს საუკუნეების განმავლობაში მიტაცებულ ქართულ მიწებს. გაზეთში მკაფიოდაა გდმოცემული აჭარის მოსახლეობის სულისკვეთება ამ ომში ჩაბმისას, რადგანაც ეს იყო ერთადერთი გზა დედასამშობლოსთან დაბრუნებისა. ნიშანდობლივია, რომ ომის დაწყებისთანავე ასობით ქობულეთელი გამათავისუფლებელთა მხარეზე დადგა. მთელი ომის პერიოდში „დროებამ“ დიდი მუშაობა გასწია აჭარელთა გასამხნეველად, ოსმალთა მიერ გავრცელებული პროვოკაციული ხმების საწინააღმდეგოდ ამცნო მოსახლეობას, რომ რუსეთი მტრული მიზნებით არ შედიოდა მათ მხარეში, რომ მას სურდა შევიწროვებული და შეურაცხყოფილი

ხალხის დაცვა და ოკუპანტების დათრგუნვა-განადგურება [ჯანელიძე, 2008:67].

აქვე არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ გაზეთის რედაქტორ სერგეი მესხის ღვაწლსა და დამსახურებას. ამ კეთილმა კაცმა მთელი თავისი ქონება და სიცოცხლე საერთო საქმეს ანაცვალა. იგი განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო აჭარით, ამიტომაც ომის დაწყებისთანავე ფრონტს მიაშურა და ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა მოქმედ არმიას. აქედან რედაქციას უზრუნველყო ომის ვითარების ამსახველ კორესპონდენციებს. სერგეი მესხი გამარჯვებულ რუს-ქართველთა არმიასთან ერთად შემოვიდა ბათუმში (შემდგომშიც არაერთგზის იმოგზაურა აჭარაში) და აღწერისმძიმემდგომარეობა, რაც აქ დახვდა. იგი ურჩევდამთავრობას რიგიანი, ადგილობრივი წეს-ჩვეულებებისა და ხალხის ხასიათის მცოდნე მოხელეები დაენიშნა აჭარაში, არ შეეღობათ ახალდაბრუნებული მოძმეების თავმოყვარეობა, შეემსუბუქებინათ მათი მდგომარეობა. განსაკუთრებული სიმძაფრით გაილაშქრა მუჰაჯირობის წინააღმდეგ და მოუწოდა მთავრობას, ქმედითი ღონისძიებები განეხორციელებინა ამ მოძრაობის შესაჩერებლად [საქართველოს ისტორია, 2004:97].

სერგეი მესხის ყოველი სიტყვა უსაზღვრო სიყვარულითაა გამთბარი „ბედისაგან დაჩაგრული მოძმეებისადმი,” ამიტომაც იყო, რომ როცა იგი გარდაიცვალა (1883 წ.), მთელ ქართველ ხალხთან ერთად აჭარის მოსახლეობამაც ცხარედ დაიტირა მათი მოსარჩლე და გულშემატკივარი მამულიშვილი.

„ყოველი ბათუმელი ქართველები ღრმა მწუხარებაში ჩაგვყარა ამ კაცის გარდაცვალებამ,” „წერა-კითხვის საზოგადოება მწუხარებს სერგეი მესხის გარდაცვალებას. მასში სკოლამ დაკარგა საუკეთესო მოსარჩლე და კეთილმსურველთაგანი.” “დროებაში” გამოქვეყნებულ სამძიმრის ამ წერილებს, ბათუმში მოღვაწე სხვა ქართველებთან ერთად, იბრაიმ, ისმაილ, ახმედ და ხუსეინ აბაშიძეებიც აწერენ ხელს.

სერგეი მესხის მზრუნველობას აჭარისადმი ისიც ადასტურებს, რომ ილია ჭავჭავაძის დავალებით იგი არაერთგზის ჩამოვიდა ბათუმში, რათა შეერჩია ქართული სკოლისათვის კარგი ადგილი, მოეგვარებინა სკოლის გახსნასთან დაკავშირებული საქმეები. აღსანიშნავია ისიც, რომ “სერგი - ბეგმა,” როგორც მას აჭარლები ეძახოდნენ, თავისი ხელით დაურიგა ქობულეთლებს მათ დასახმარებლად შეგროვილი ორი ათასამდე მანეთი.

„დროებას” და მოწინავე ქართველ ინტელიგენციას მშვენივრად ესმოდათ, რომ აჭარის მოსახლეობის კულტურულ დაწინაურებაში, ეროვნული გრძნობის გაღვივებაში უპირველესი როლი ქართულ სახალხო სკოლას და თეატრს უნდა შეესრულებინა.

„დროებას” წერილებს აწვდიდნენ ახმედ და გულო კაიკაციშვილები ქობულეთიდან, მუხამედ ირემადე ღორჯომიდან, სულეიმან მიქელაძე საღორეთიდან (ახლანდელი პირველი მაისი), დავით წერეთელი მაჭახლიდან, ლევან და ლუკა (კრაზანა, ჭიაჭამია) მჭედლიშვილები ბათუმიდან, ლუკა ქუთათელაძე ზემო აჭარიდან. მათ კორესპონდენციებში აღწერილია

მშობლიურ უბეში ახლად დაბრუნებული მხარის წარსული, მისი აღორძინების პირველი ნაბიჯები, აჭარის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრება, ზნე-ჩვეულებები, ადათ-წესები. მათი მეშვეობით „დროებამ“ მკითხველებს მიაწოდა აჭარული ზეპირსიტყვიერების უნიკალური ნიმუშები – ხალხური ლექსები, ლეგენდები...[სცსია,ფ. 12, აღწ. 236, საქ. 598. ფურც. 20].

„დროებამ“ არაერთი აქაური მამულიშვილის ნათელი ხატება შემოუნახა შთამომავლობას, საზოგადოებას გააცნო აჭარის გათავისუფლებისათვის დაუცხრომელი მებრძოლი შერიფ ხიმშიაშვილი, კაცი, რომელსაც „ზორბა ტანზე ქართული ჩოხა აცვია,“ რომელსაც აქვს “ისეთი ტკბილი კითხვა-პასუხი და უბრალო ლაპარაკშიც კი ისეთი, რომ მგონი არ მოგწყინდებათ იმას ყური უგდოთ.” სწორედ

„დროებამ“ შემოგვინახა შერიფ ხიმშიაშვილის სიტყვები, წარმოთქმული ბათუმის გუბერნატორთან გამართულ სადილზე. შერიფმა დიდი შეფასება მისცა იმ ღვაწლსა და ამაგს, აჭარას რომ დასდეს რუსთა მხედრონმა და ქართველმა ძმებმა.

„ესეც იმათი სადღეგრძელო იყოს, ვინც ამ ომში მონაწილეობა მიიღო და ძველი და ახალი განაწილებული ქართველები შეგვაერთა. არც ჩვენგან და არც ჩვენი შთამომავლებისაგან დავიწყებული არ იქნება მათი შრომა და კაცობრიობა.“ – სანტერესოა მისი სიტყვები თბილისში მის პატივსაცემად გამართულ სადილზე, რასაც სპეციალური წერილი უძღვნა სერგეი მესხმა [სურგულაძე, სურმანიძე. 2010:72].

“დროებამ” შემოგვინახა ხსოვნა ჩაქველი ხუსეინ ბეჟანიძისა, რომელსაც “ძლიერ უყვარდა მამა-პაპის მიწა-წყალი და მისი მოშორება სიკვდილად მიაჩნდა,” კაცი, რომელმაც „საშვილიშვილოდ, საუკუნოდ მოსახსენიებელი, საქართველოს საისტორიოდ სადაღადებელი, ქართველთა ქვეყნისათვის ძვირფასი საქმე მოიმოქმედა – 100.000 შვილი გადაურჩინა დედა-ქვეყანას,” მუჰაჯირობას რომ აღუდგა წინ.

“დროებამ” გაგვაცნო მუჰაჯირობის წინააღმდეგ კიდევ ერთი აქტიური მებრძოლი, ოლადაურელი ჰაჯი ლომან ქარცივაძე – “ჭკვიანი, ნასწავლი და ხალხში გავლენიანი კაცი,” რომელიც ოსმალეთიდან დაბრუნებული ურჩევდა ხალხს, რომ „ბევრი ადგილი დავიარე, მაგრამ ჩვენი ქვეყნისთანა შემკობილი და საჩვენო ვერსად ვერა ვნახე-რა,” ამიტომ ოსმალეთში არ გადასახლდეთო.

დიდი წონა ჰქონდა ასეთი ადამიანების სიტყვას და კარგად იცოდა ეს გაზეთის რედაქტორმა.

როცა “დროების” დამსახურებზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ გავიხსენოთ მემედ აბაშიძის სიტყვები, გაზეთის 50 წლის იუბილესთან დაკავშირებით რომ წარმოსთქვა: “თქმა არ უნდა, ჩვენი თანამომძე ქართველი პირების ერთად-ერთი მიზანი იყო გაზეთ “დროების” გამოცემით გავრცელება სამშობლოს შვილებში ეროვნულ-კულტურული შეგნებისა, რომ მით გაემდიდრებინათ ის ეროვნული საღარო, საიდანაც ხალხი როგორც კაცობრივს, ისე სულიერ

საზრდოს მიიღებს” [შარაძე, 1998:25].

ვთხოვთ ღმერთს, რომ მიანიჭოს თავისი სასუფეველი ამ ეროვნული შემეცნების საქმეში მოურიდებელ და თავდაუზოგველ მოღვაწეებს – სერგეი მესხს, გიორგი წერეთელს, ილია ჭავჭავაძეს, აკაკი წერეთელს, ივანე მაჩაბელსა და სხვებს, რომლებმაც ჩვენს ეროვნულ მეტყველებას ასპარეზი აუღმლეს და გაუფართოვეს.”

გაზეთმა „დროება“ და მისმა რედაქტორმა სერგეი მესხმა დიდი როლი შეასრულეს ქ. ბათუმში 1881 წელს პირველი ქართული სკოლის გახსნაში.

მადლიერმა შთამომავლობამ სათანადოდ დააფასა გაზეთ „დროების“ რედაქტორ სერგეი მესხის ღვაწლი და ამაგი. მისი სახელი მიეკუთვნა ხელვაჩაურის რაიონის სოფელ ჩხუტუნეთის საშუალო სკოლას, ხოლო ზაქარია ჭიჭინაძის სახელი – ერგეს საშუალო სკოლას. მაგრამ, დასანანია, რომ დღეს, როცა მთელი სისავსითაა წარმოჩენილი „დროება“-„ივერიაში“ (1880-1885 წლებში „დროება“ და „ივერია“ საერთო რედაქციით გამოდიოდა) მოღვაწე ქართველი მამულიშვილების – ლუკა და ლევან მჭედლიშვილების, დავით წერეთლის (აკაკი წერეთლის ძმა), ბათუმის პირველი ქართული სკოლის მასწავლებელ მოსე ნათაძის, მიხეილ შარაშიძის და სხვათა ამაგი, მათი დამსახურება ჯეროვნად არაა დაფასებული. კარგი იქნება, როგორც მათი, ისე გაზეთების “დროების” და “ივერიის” სახელები მიეკუთვნოს აჭარის ქუჩებს, სკოლებს, კულტ-საგანმანათლებლო დაწესებულებებს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, ფ. 12, აღწ. 234, საქ. 598.
2. ჯანელიძე ო, 2008, საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია, თბილისი
3. საქართველოს ისტორია, 2005, საქართველოს ისტორია, XIX საუკუნე, თბილისი
4. სურგულაძე ა, სურმანიძე რ, 2010, სურგულაძე ა, სურმანიძე რ, შერიფ ბეგ ხიმშიაშვილი, ბათუმი
5. შარაძე გ, 1998, შარაძე გ, მემედ აბაშიძე, ბათუმი